

Homoky Viktor

Zenetörténet VII. – Bécsi klasszicizmus I.

 NSZFI
NEMZETI SZAKKÉPZÉSI
ÉS FELNŐTTKÉPZÉSI INTÉZET

A követelménymodul megnevezése:

Zenész alapmodul

A követelménymodul száma: 1436-06 A tartalomazonosító száma és célcsoportja: SzT-015-50

ZENETÖRTÉNET VII. – BÉCSI KLASSZICIZMUS I.

ESETFELVETÉS – MUNKAHELYZET

A zenében milyen értelmezést nyerhet a "klasszikus" szó?

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

BEVEZETÉS

"Klasszicizmus = a legkevesebb eszközzel a legtöbbet mondani" (Debussy)

A klasszikus szó eredeti jelentése: ókori, görög-római művészet (klasszikus dráma, klasszikus szobrászat, festészet). Más értelmezés szerint a latin "classis" szóból ered, melynek jelentése "osztály". Olyan művészeti irányzat, amely a múlt, főként az ókori görög-római alkotásokban megvalósuló eseményeket, szabályokat, hagyományokat tartja követendő példának. Klasszikusnak mondható minden magasabb rendű, a művészi tökélyt megközelítő alkotás.

A európai kultúrában a klasszikus szót a művészetek körében több értelemben is használják. Gyakran klasszikus zenének is nevezik a komolyzenét, de amennyiben egy könnyűzenei mű maradandó értéket képvisel, erre is alkalmazható ez a megjelölés. A klasszikus szó használható a nevéből eredő stílus kifejezésére, valamint a XVIII. század második felétől számított zenetörténeti kor behatárolására is.

A zeneirodalomban a Bach halálától (1750) Beethoven haláláig (1827) terjedő időszakot nevezzük bécsi klasszicizmusnak. Bécs, mint a klasszikus zene legnagyobb mesterei tevékenységének fő színhelye összefonódott a kor meghatározó stílusával.

Erre az időszakra tehető a felvilágosodás és polgári forradalom korszaka. A felvilágosodás eszméje hatott a zenei életre is, kialakult egy új stílus, a klasszikus stílus.

A Bécsben élő zeneszerzők, főleg Haydn, Mozart és Beethoven olyan tökéletes csiszoltságú zeneműveket alkottak, amelyekben a tartalom és a forma egysége egyaránt megvalósult.

A bécsi klasszika közvetlen előzményét gyakran preklasszikának nevezik.

A klasszicizmus gyökerei visszanyúlnak a barokk zene utolsó évtizedeihez: ekkor a rokokó divatja kezdte kiszorítani a régimódinak nevezett komponálási módot.

A klasszicista stílus dallamközpontúsága szemben áll a barokk polifóniával, a dallam tisztán és egyszerűen szólal meg.

A zene mindinkább kilépett a templomok és főúri rezidenciák kereteiből. Az új közönség, a polgárság újfajta zenét igényelt. A hallgatóság elavultnak és mesterkéltnek kezdte érezni a barokk zene alkotásait. Az egyszerűség, természetesség, érthetőség vált meghatározóvá az új zenei stílusban.

Az új zenei eszme egyik előkészítője a barokk késői időszakában fellépő gáláns stílus, valamint a rokokó zene, amely szintén az érzelmességre és érthetőségre törekszik.

A rokokó jellegzetes képviselője Bach legifjabb fia, Johann Christian Bach (1735–1782). Művei könnyed hangvételük és érzéki kifejezőmódjukkal hatással voltak Mozart korai alkotásaira is.

1. ábra. Johann Christian Bach (1735–1782)

A Mannheimben működő zeneszerzők reformjai közül különösen a dinamikai és a hangszerelési újítások jelentősek. Az előző kor zenéjével összevetve az új stílus műveire az áttörtebb, levegősebb, helyenként könnyedebb hangzás a jellemző. A teraszos hangerőváltással szemben a fortévá erősödő, vagy pianóvá gyengülő fokozatosság érvényesül.

A fokozatos hangerősítést *crescendónak*, míg a fokozatos halkítást *decrescendónak* nevezzük.

Az újfajta hangzásvilághoz hozzájárult a zenekar megnövekedett létszáma is. Az összjáték irányítást igényelt, így a zenekar élére karmester került. A zenekar tagjai hangszercsoportok szerint elhelyezkedve muzsikáltak.

Megszűnt a continuo (mély hangfekvésű hangszerek által folyamatosan játszott basszusszólam), helyébe a fúvóskar lépett. A continuo elhagyása és a fúvós hangszerek újszerű használata szintén elsősorban Mannheim vívmánya.

A klasszikus kor zenei formáiban kiemelt szerepet kapott az ismétlés és a visszatérés. Jellemzővé vált az arányos, szimmetrikus, áttekinthető formák alkalmazása.

A XVIII. század közepe táján bekövetkezett stílusváltás természetesen új műfajok születését is eredményezte (szonáta, szimfónia, versenymű, vonósnégyes). A klasszikus műfajok fejlődése azonban elválaszthatatlan a hangszeres zenei formák fejlődésétől.

KLASSZIKUS ZENEI FORMÁK ÉS MŰFAJOK

1. A periódus

Két, nagyjából egyforma hosszú és szorosan összetartozó részből álló alapvető zenei forma. Első része az előtag, második része az utótag. Az előtag lezárása nem teljes, tehát folytatást kíván, a valódi lezárás az utótag végén jelentkezik.

A klasszikus formai gondolkodás alaptörvénye a párosság. A páros forma nyugalmat, kiegyensúlyozottságot jelent. A fél ütemet kiegészíti a másik fél ütem, az egyik ütemet a másik, az egyik ütempárt a másik ütempár, stb. A formapárok sokszorozódása közben elérünk egy határt, amikor úgy érezzük, hogy zártabb egységhez jutottunk, egy utat bejártunk, egy gondolatot kifejtettünk, lekerekítettünk.

A periódus a klasszikus formálás legkisebb alapvető zenei egysége. A klasszikus periódus alaptípusa 8 ütemes: 4 ütem előtag + 4 ütem utótag = periódus. Ha V. fokon zár, félzárlatról, ha I. fokon zár, egész (teljes) zárlatról beszélünk.

A periódus olyan zenei forma, amely két, nagyjából egyforma hosszú részből: előtagból és utótagból áll.

Az egy periódusból álló formát egytagú zenei formának nevezzük.

2. Két-, háromtagú és triós formák

Ha két különböző periódust társítunk, egyszerű kéttagú formát kapunk. Betűkkel jelezve: a kéttagú forma A és B részből áll.

Kéttagú forma: két periódusból álló mű.

Az is előfordulhat, hogy a zeneszerző egy periódus elhangzása után más hangulatú dallamot szólaltat meg, majd ismét visszahozza az első periódust. Így keletkezik az A–B–A szerkezetű visszatérési háromtagú forma.

Háromtagú forma: három periódusból álló mű. A háromtagúság további jellemzője a visszatérés.

A triós forma első része általában kéttagú forma. Középrésze két- vagy háromrészes egység, amely erősen elüt az első résztől; ezt a részt hívjuk triónak. A harmadikban pedig visszatér az eleje. A triós forma vázlata lehet: II:A:II – B – A.

3. A szonátaforma

A szonátaforma nem más, mint egy műfajon belül egyetlen tételnek a szerkezeti felépítése. A szonáták, szimfóniák, nyitányok, kamaraművek, versenyművek nyitó tétele csaknem mindig szonátaformájú.

A klasszikus zenében kétrészes és háromrészes szonátaformát különböztetünk meg. Szonátaformának általában a háromrészes szerkezetet nevezik. Napjainkra már sokat változtattak a szonátaforma szerkezetén, de Haydn idején kialakult alapfelépítése sokáig meghatározó maradt.

A szonátaforma nagyméretű visszatérő szerkezet. Középső szakasza a kidolgozási rész, itt sűrűsödik leginkább a tétel érzelmi feszültsége, drámaisága.

A szonátaforma szakaszai:

- Expozíció (bemutatás). A művet felépítő fő- és mellék- és zárótémák, dallamok bemutatása, az egész rész megismétlése.
- Kidolgozás. Az expozícióban hallott dallamokkal való játék, azok variációja. Gyakran rövidebb, mint a bemutatás.
- Repríz (visszatérés). Teljesen vagy részben visszatér az expozíció, valamint új zárótéma is megjelenhet.

A klasszikus szonátaforma témáinak elnevezése:

- I. Főtéma
- II. Melléktéma
- III. Zárótéma

A főtémát és a melléktémát többnyire átvezetés köti egymáshoz.

Zenei forma: a zenemű részeinek egymáshoz és az egész műhöz való viszonya.

4. A szonáta

A szonáta a bécsi klasszikus zene alapvető műfaja. Egy vagy két hangszerre íródott ciklikus mű. A klasszikus szonáta a barokk hangszeres zene egyes fajtáiból alakult ki.

Neve az olasz "sonare" = hangszeren játszani igéből származik. A klasszikus kor előtt szonátának neveztek minden olyan egy vagy több tételes zenedarabot, amelyet nem énekelve, hanem hangszeren szólaltattak meg.

Sonata quasi una Fantasia.
(MOONLIGHT)
Op. 27, No. 2

To Countess JULIA GUICCIARDI.
Abbreviations: M. T. signifies Main Theme; S. T., Sub-Theme; Cl. T., Closing Theme; D. G., Development-group; R., Return; Tr., Transition; Md. T., Mid-Theme; Ep., Episode.

I. Adagio sostenuto. (♩ = 66) L. van BEETHOVEN.

sempre pp e con sordini.

a) It is evident that the highest part, as the melody, requires a firmer touch than the accompanying triplet-figure, and the first note in the latter must never produce the effect of a doubling of the melody in the lower octave.

b) A more frequent use of the pedal than is marked by the editor, and limited here to the most essential passages, is allowable; it is not advisable, however, to take the original directions *sempre senza sordini* (i. e., without dampers) too literally. Copyright 1904, by G. Schirmer, Inc. Printed in the U. S. A.

2. ábra. Részlet Beethoven Holdfény szonátájából

Tételeinek sorrendje általában gyors–lassú–gyors, de kéttételes, sőt négytételes szonáták is akadnak.

A tételek szerkezete általában a következő:

- I. tétel: szonátaforma,
- II. tétel: szonáta, variációs, rondó-, triós forma;
- III. tétel: rondó-, szonáta-, variációs forma.

A szonáta egy vagy több hangszere íródott többtételes mű.

5. A szimfónia

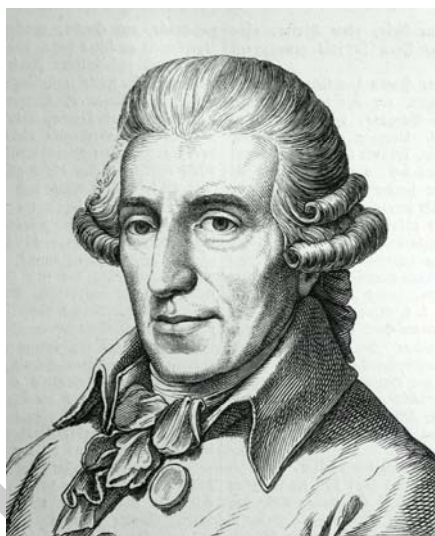
A szimfónia név a görög "szünfoné" szóból ered, jelentése: együtthangzás, összhang.

A szimfónia nem egyéb, mint zenekarra írt szonáta. A XVIII. sz. közepéig egy tételes zenekari bevezető zenét jelentett, míg a több tételes műfajokra inkább a francia nyitány (overture) elnevezést alkalmazták.

A klasszikus szimfónia közvetlen elődje a nápolyi opera nyitánya, a sinfonia. Ez a nyitánytípus három részes: gyors, lassú, gyors.

A klasszikus szimfónia kialakulásához hozzájárult a hangszerelés megváltozása, gazdagodása. A fúvós és vonós hangszín szétválasztása, valamint az, hogy a csembaló kiszorult a zenekarból, egy világosabb, tisztább, könnyedebb és mozgékonyabb hangzást eredményezett. A vonós hangszerek felvették mai alakjukat és játéktechnikájukat. A fúvós hangszerek kezelésmódját billentyűk, hangváltók könnyítették meg, valamint a század második felétől a klarinét is bekerült a zenekarba, gazdagítva ezzel a hangzásvilágot.

A klasszikus szimfónia négy tételes zenekarra írott mű. Első tétele legtöbbször gyors és szonátaformájú, második tétele lassú (olykor variációs formájú), harmadik tétele menüett vagy scherzo (ABA triós forma), negyedik tétele gyors, s legtöbbször ismét szonátaformájú.

3. ábra. Joseph Haydn (1732–1809) több mint száz szimfóniát írt

Egyes szimfóniák eltérnek a hagyományos szerkezettől. Haydn fiatal korában sok concertóra emlékeztető háromtételes szimfóniát írt. A négy tételes klasszikus szimfónia első nagy mestere szintén Haydn. Szimfóniáinak száma száz fölött van. Mozart negyvenhét, míg Beethoven kilenc szimfóniát írt.

A klasszikus szimfónia négy tételes zenekarra írott mű.

6. A vonósnégyes

A klasszikus stílus legfontosabb kamarazenei műfaja. A kamara (camera) szó jelentése: szoba. A kamarazene olyan zenei előadásmód, amely kis helyen is megszólaltatható. A kamaraegyüttesekben csak néhány hangszer vagy énekes muzsikál együtt és többnyire úgy, hogy mindegyik külön szólamot játszik.

A vonósnégyes négy szólóhangszerre írt, általában négytételes mű. A műfaj megteremtője Joseph Haydn, aki hetvenkét quartettet írt.

A vonósnégyes hangszerei:

- elsőhegedű,
- másodhegedű,
- mélyhegedű (brácsa),
- cselló (gordonka).

4. ábra. Vonósnégyes

A vonósnégyes mellett a következő klasszikus kamarazenei műfajokkal is találkozhatunk:

- vonóstrió (három vonós hangszer alkotja, általában két hegedű és egy cselló),
- kvintett (vonósnégyes és további egy hangszer, elnevezése pl. zongoraötös),
- szextett (hat hangszerre írt kamaramű),
- szeptett (hét hangszerre írt kamaramű),
- oktett (nyolc hangszerre írt kamaramű).

A vonósnégyes négy szólóhangszerre írt kamarazenei mű.

7. A versenymű

A versenymű szólóhangszerre és zenekarra írt zenemű. A barokk zenében már ismert műfaj volt, de a klasszikus stílus ezt is a maga képére formálta.

Általában három tételes:

- I. tétel: gyors (szonátaforma),
- II. tétel: lassú,
- III. tétel: gyors (leggyakrabban rondó).

A zongora-, hegedű-, fuvola-, kürt- és klarinétversenyek a leggyakoribbak. A zongoraverseny megteremtője Mozart. Versenyműveiben újszerű a zongora és a zenekar egymást kiegészítő viszonya. A zenekar fokozatosan a szólóhangszer egyenrangú partnerévé nő fel, s a kettő rugalmas, sokszor szinte kamarazenei viszonyban áll egymással.

A versenymű szólóhangszerre és zenekarra írt zenemű.

8. A klasszikus opera

A korszak virágzó műfaja. Míg a barokk korszak operatípusa az opera seria (komoly opera) volt, a bécsi klasszicizmus idején az opera buffa (vígopera) vált jellemzővé. Ehhez illett leginkább a klasszikus zenei nyelv mozgékonyága, elevenisége.

A barokk (recitativo és ária) egyoldalúságát felváltotta a komikus opera pezsgése: az áriák mellett duettek, s még nagyobb együttesek (tercett, kvartett, kvintett) tették változatossá a zenei hangzásvilágot.

Az opera buffa cselekményét a félreértések, tévedések és a kényelmetlen helyzetbe hozott gazdagok kinevettetése jelentette.

5. ábra. Mozart: *Don Giovanni* (részlet)

A népszerűvé vált opera buffa jeles képviselői voltak: Piccini, Paisiello, Cimarosa. A műfaj legkiemelkedőbb mestere azonban Mozart volt. Híresebb operái: *Don Giovanni*, *Figaro házassága*, *Così fan tutte*, *A színlelt együgyű*, *A színigazgató*.

9. Rondó

A XVIII–XIX. század uralkodó zenei formáinak egyike. Ismertetőjele a kezdőtéma refrén jellegű, legalább kétszeri visszatérése, a rondó dallam megjelenései közé epizódok kerülnek.

Szerkezete A-B-A-C-A vagy A-B-A-C-A-D-A.

A szonáta rondó olyan zenei forma, amely átmenetet képez a szonátaforma és a rondó között. Jellemzője, hogy az expozíció végén visszatér a főtéma, és a feldolgozás helyén új zenei anyag áll, a trió vagy epizód.

A szonáta rondó szerkezete: A-B-A-C-A-B-A.

Ez a szerkezet szimfóniák és szonáták utolsó tételében fordul elő leggyakrabban.

A forma és annak elnevezése Lully, Couperin és Rameau munkássága nyomán terjedt el.

10. Divertimento

Többtételes kiszenekarra vagy kamarazenekarra írt szabad szórakoztató zenemű. Mozart és Haydn divertimentói igen népszerűek, a leghíresebb az Egy kis éji zene című Mozart-mű.

11. Szerenád

Az olasz "serenata" vagy a spanyol "serenada" szó éjjeli zenét jelent. Kezdetben vokális zenei formaként vált ismertté, majd hangszeres formává alakult.

Többnyire egyszerű, könnyed, alkalmi négy-hat tételes kompozíció. A szerenádokat legtöbbször szabadtéren alkalmazzák. Művészi formáiban, melyben a vonós hangszerek dominálnak – a szabadtéri előadás mellett a hangversenytermekbe is bekerült.

12. A dal

Énekhangra írt, hangszerkísérettel előadott megzenésített vers. Pillanatnyi élményt, érzést vagy hangulatot fejez ki. Szerkezete egyszerű, lehet strófikus és végigkomponált.

A dal műfaja Mozart: Az ibolya című dalával indult igazi fejlődésnek, melyhez Beethoven: A távoli kedves című dalciklusa is hozzájárult.

13. Singspiel (daljáték)

A daljáték vidám hangvételű zenés-táncos színmű, melyben az ének és a próza váltakozik. Hasonlít az operához, de annál könnyedebb, szövege egyszerűbb, zenéje a népszerű dallamok hangvételét idézi. Cselekménye és története általában gyengébb az operáénál.

A singspiel német területen fejlődött ki. Az intermezzókból alakult ki, szerkezetében hasonlított az angol operához.

Habár a singspiel is daljátéknak tekinthető, a kifejezést ma már az opera egyik műfajának megnevezésére használják.

6. ábra. A varázsfuvola 1791-es ősbemutatójának plakátja

Mozart alkotásai a műfaj remekművei közé tartoznak, úgymint a Varázsfuvola és a Szöktetés a szerájból.

14. Mise

Haydn és Mozart munkássága folytán a mise-irodalom is új lendületet vett. Mozart miséiben még a tánczenei motívumok is megjelentek.

Ma is kedvelt misék: Mozart: Koronázási mise, Requiem (gyászmise), Beethoven: Misse Solemnis (ünnepi mise), Kismartoni mise, Haydn: Harmónia-mise, Mária Terézia-mise, Üstdob-mise.

15. Oratórium

Drámai elbeszélő műfaj. Több főrészből áll, amelyek kisebb egységekre, áriákra, recitativókra, zenekari és kórustételekre tagolódnak. Jellemző sajátossága a kórus fokozott drámai feladatköre. A klasszikus oratóriumok többsége valamely bibliai történetet elevenít meg.

A klasszikus korban kevésbé gyakori, mint a barokkban. A világi oratóriumok sikerét Haydn alapozta meg. Nagy oratóriumai: Az évszakok, illetve a vallásos témájú Teremtés és a Krisztus hét szava a keresztfán kiemelkedő jelentőségűek. Mozart ismert oratóriuma a Bűnbánó Dávid.

16. A kantáta

A kantáta jelentése az olasz "cantata", magyarul énekelt szóból ered. Együtt fejlődött az opera műfajjal, és a klasszikus korban tovább élt. A kantáták között egyaránt találhatunk egyházi és világi témájút.

A korszak talán leghíresebb kantátáit Mozart komponálta. Jelentősebb kantátái az Exultate Jubilate és a Szabadkőműves-kantáta.

A NAGYZENEKAR ÉS A ZONGORA KIALAKULÁSA

1. A nagyzenekar

A klasszikus korban a létszám növekedésével nagyobb hangsúlyt kapott a zenekar szervezése és fenntartása. Ebben az időben alakultak ki a szólamvezetői posztok is. A hangzás magját a vonósok adták.

A vonós hangzás egyeduralkodóvá vált. Ám a korszak egyáltalán nem volt egységes. A kezdeti időszakban (1740–1780) egy tipikus zenekar vonósokból, két oboából, két kürtből egy vagy két fagottból és egy billentyűs hangszerből (csembaló vagy orgona) állt. A trombita és az üstdob használata nem volt állandó.

A hegedűk már két azonos méretű csoportban játszottak. A csellók, a fagott, a nagybőgő és a billentyűs hangszer alsó szólama általában azonos volt, ritkán kaptak önálló szerepet. Az oboista rendszerint játszott fuvolán is, ami megmagyarázza, hogy a korabeli gyakorlatban e két hangszer ritkán szólt együtt.

Ez az összetételű együttes játszott az operákban, a prózai színházakban, magán és nyilvános koncerteken, az egyházi szolgálatokon és a táncos ünnepségeken. Különleges alkalmakra megnövelték a vonósok létszámát és megkettőzték a fúvósokat. Az ülésrend még nem alakult ki véglegesen. A XVIII. század során a nyomtatott zenekari partitúrák általában 8 sorosak voltak, azaz csak a vonósokat (4 sor) és az oboákat (2 sor) valamint a kürtöket (2 sor) rögzítették. A hozzáadott szólamokat kézzel jegyezték be. Ez is jelzi, hogy mely hangszerek játszották ekkoriban a vezető szerepet a zenekarban.

A klasszikus zenekar már vonósokból, négy dupla fafúvósból, kürtökből, trombitákból és timpaniból állt. A zenekarokat, miután a billentyűs játékos (aki sokszor maga a zenészerző volt) kiszorult az együttesből, az első hegedűs irányította.

A XVIII. században már volt néhány jelentős, nyilvános koncertterem, de az előadások helyszíne többnyire a színház, a paloták nagytermei, nagyobb rezidenciák halljai voltak. A század második felében virágoztak ki a nagyobb városokban a későbbi nyilvános zenei élet alapjait megteremtő koncert-sorozatok.

Ezeket a koncerteket jegyvásárlás ellenében bárki látogathatta, ami alapvető változást jelentett nem csak a zenekarok életében, de az egész európai zenekultúra jövője szempontjából.

7. ábra. Szimfonikus zenekar

A romantika kora a szimfonikus zenekar történetének legpezsgőbb időszaka. A zenekarok száma Európa-szerte rohamosan növekedett. A frissen alapított zenei konzervatóriumok jól képzett muzsikusok százait bocsátották ki. A hangszerek technikai értelemben fejlődtek, legtöbbjük ebben az időszakban nyeri el ma is ismert alakját. A zenekarban való játék hivatássá vált, megélhetést biztosított a zenészek számára anélkül, hogy szolgálatot kellett volna vállalniuk egy arisztokrata udvarban, vagy az egyháznál.

A XIX. században már két alaptípusa volt a zenekaroknak: a színházi és a koncertzenekar. A század első évtizedeiben körülbelül 60 zenészből állt egy nagyobb zenekar. Ez a létszám az 1890-es évekre már 90 fölé emelkedett.

A mai világhírű zenekarok közül sokat a XIX. században alapítottak. Például a Londoni Filharmonikusokat 1813-ban, a Bécsi Filharmonikusokat 1842-ben hozták létre.

A hangszerek modern elhelyezkedése

A közönséghez legközelebb a karmester áll. Régebben (például a barokk korban) karmester nem létezett, a feladatát a koncertmester vagy a folyamatos basszust játszó csembalós töltötte be.

Közvetlenül mögötte vannak a vonósok:

- 2 hegedű (kb. 10 fő az első, 8 fő a második hegedű),
- 1 brácsa (kb. 6 fő),
- 1 cselló (kb. 8 fő),
- 1 nagybőgőszólam (kb. 5 fő)

Ez a csoport alkotja a vonószenekezt, esetleg kiegészítve egy csembalóval.

Következnek a fúvós hangszerek. A vonósok mögött ülnek a fafúvósok:

- 1 piccolo,
- 1-2 fuvola,
- 1-2 oboa,
- 1 angolkürt,
- 1-2 klarinét,
- 1 basszusklarinét,
- 1-2 fagott,
- 1 kontrafagott

Őket követi a rézfúvós részleg. A kürtök időnként a fafúvósokkal egy sorban vannak.

- 1-4 kürt,
- 1-4 trombita,
- 1-2 harsona,
- 1 tuba

Végül, és az utolsó sorban az ütőhangszerek következnek:

- timpani,
- pergődob,
- üstdob,
- nagydob,
- harangjáték,
- stb.

A fenti hangszerek alkotják a szimfonikus zenekart, ritkán zongorával és nagybőgővel kiegészítve.

2. A zongora

A reneszánsz korban az énekhang, a barokkban a hegedű és a hangszeres zene élte virágkorát. A klasszikus kortól azonban egyre kedveltebb lett a zongora, melynek népszerűsítésében Johann Christian Bach és Mozart is jelentős szereppel bírt.

Az első olyan billentyűs hangszert, amely a húrokat nem pengetéssel, hanem kalapácsok megütésével szólaltatta meg, Bartolomeo Cristofori spinét- és csembalókészítő alkotta meg 1709-ben. Az új szerkezetet cembalo con piano e forte (hangos és halk hangú csembaló) jelzővel illették. A pianoforte elnevezés későbbre tehető, melyet a piano rövidítés váltott.

8. ábra. Cristofori zongorája 1726-ból

Cristofori zongorája ugyanazokból az alkatrészekből állt, amelyek a hangszerre ma is jellemzőek. Kalapácsainak sorát külön kalapácslécben helyezte el. A kalapács feje nem fából volt, hanem göngyölt pergamenből, melynek a húr ütő részét bőrrel ragasztotta át. Minden egyes billentyűhöz külön hangfogót rendelt, amely a billentyű elengedésekor ráfeküdt a húrra, és megakadályozta annak további rezgését. Mozdó kapcsolómű biztosította, hogy a kalapács a húr megütése után visszaessen eredeti helyére.

Cristofori új hangszere alapján, azt továbbfejlesztve indult el Európában a zongoragyártás. A zongora formája és mechanikája a klasszikus korban folyamatosan fejlődött. A csembalóval szemben a zongora tág dinamikai lehetőségekkel rendelkezett, valamint a klaviatúra nagyobb mérete is új lehetőségeket nyitott meg a zeneszerzőknek. A pedál használata a hangszer hangzásvilágát színesítette, Érard-féle mechanika függőbb repetíciót tett lehetővé.

A zongora és a pianino a kamarazenélés alaphangszerévé váltak, kiszorítva ezzel a csembalót.

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

1. feladat

A tanuló ismerje a bécsi klasszicizmus előzményeit!

A barokk és az előző korok zenéjének, műfajainak és zenei formáinak átfogó ismerete szükséges a bécsi klasszicizmus kialakulásának megértéséhez.

2. feladat

Ismerje a klasszikus szó jelentését zenei vonatkozásban!

3. feladat

Ismerje a bécsi klasszicizmus jelentősebb zeneszerzőit!

Haydn, Mozart és Beethoven munkássága mellett a klasszikus korban tevékenykedő zeneszerzők megismerése hozzájárul a kor formai sajátosságainak, műfajainak megértéséhez.

4. feladat

Ismerje a klasszikus zenei formákat és műfajokat!

5. feladat

Az elsajátított ismeretek birtokában elemezze a nagy klasszicista zeneszerzők jelentősebb műveit!

6. feladat

Ismerje a nagyzenekar kialakulását és hangszercsoportjait!

7. feladat

A hangszercsoportokon belül soroljon fel néhány hangszert!

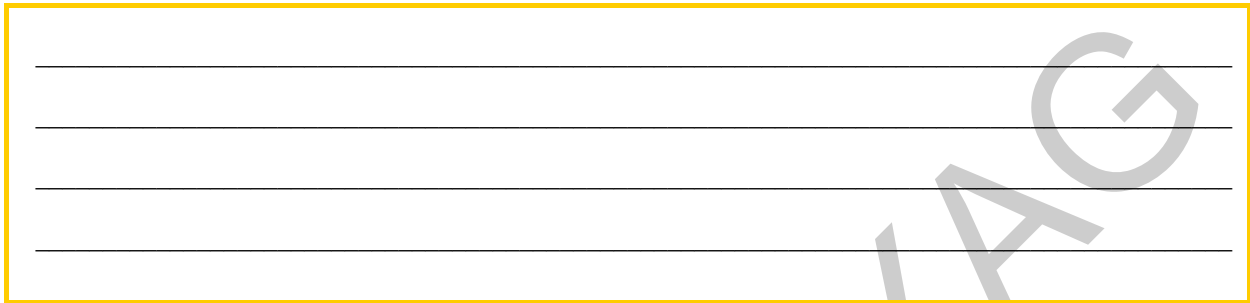
8. feladat

Ismerje a zongora kialakulását és szerepét a bécsi klasszicizmusban!

ÖNELLENŐRZŐ FELADATOK

1. feladat

Mely időszakot nevezzük a zeneirodalomban bécsi klasszicizmusnak?

A rectangular box with a yellow border containing four horizontal lines for writing. A large, light gray watermark reading 'MUNKANYAG' is diagonally across the box.

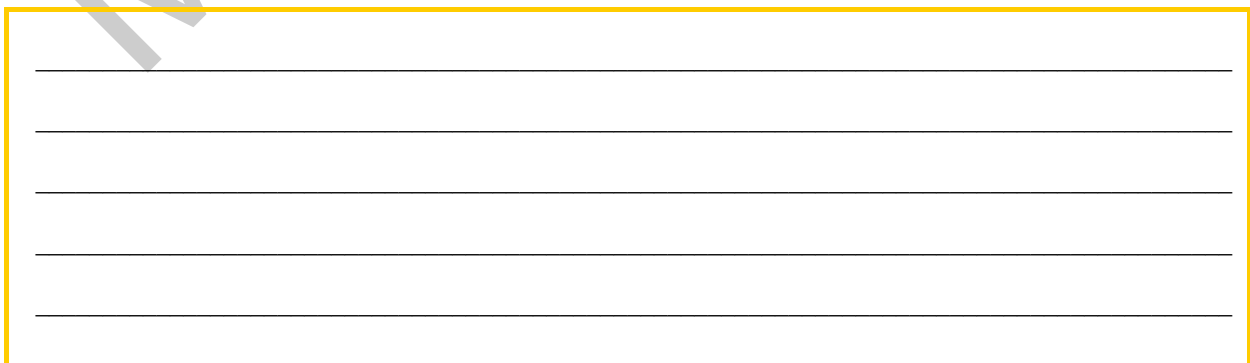
2. feladat

Ismertesse a periódus, mint zenei forma fogalmát!

A rectangular box with a yellow border containing five horizontal lines for writing. A large, light gray watermark reading 'MUNKANYAG' is diagonally across the box.

3. feladat

Ismertesse a szonátaforma szakaszait!

A rectangular box with a yellow border containing six horizontal lines for writing. A large, light gray watermark reading 'MUNKANYAG' is diagonally across the box.

4. feladat

Mi a klasszikus szimfónia fogalma?

5. feladat

Milyen hangszerekből áll a vonósnégyes?

MEGOLDÁSOK

1. feladat

A zeneirodalomban a Bach halálától (1750) Beethoven haláláig (1827) terjedő időszakot nevezzük bécsi klasszicizmusnak.

2. feladat

A periódus olyan zenei forma, amely két, nagyjából egyforma hosszú részből: előtagból és utótagból áll.

3. feladat

A szonátaforma szakaszai:

- Expozíció (bemutató). A művet felépítő fő- és mellék- és zárótémák, dallamok bemutatása, az egész rész megismétlése.
- Kidolgozás. Az expozícióban hallott dallamokkal való játék, azok variációja. Gyakran rövidebb, mint a bemutatás.
- Repríz (visszatérés). Teljesen vagy részben visszatér az expozíció, valamint új zárótéma is megjelenhet.

4. feladat

A klasszikus szimfónia négy tételes zenekarra írott mű.

5. feladat

A vonósnégyes hangszerei:

- elsőhegedű,
- másodhegedű,
- mélyhegedű (brácsa),
- cselló (gordonka).

IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT IRODALOM

Charles Rosen: A klasszikus stílus (Zeneműkiadó, 1977)

King Palmer: A zenéről mindenkinek (Akadémiai Kiadó, 1995)

Pécsi Géza: Kulcs a muzsikához (Kulcs a muzsikához Kiadó, 2003)

Bánki Gábor: Zenesuli 4. – A barokk és a bécsi klasszikus zene (Comenius Kiadó Kft, 2000)

Frank Oszkár: Zeneelmélet III. (Tankönyvkiadó, 1973)

Németh Amadé: Hangszerek és zenekarok kézikönyve (Anno Kiadó, 2003)

Homoky Viktor: Zeneelmélet I. (Ellenpont Egyesület, 2010)

Wikipédia – <http://www.wikipedia.org>

A(z) 1436–06 modul 015–ös szakmai tankönyvi tartalomeleme
felhasználható az alábbi szakképesítésekhez:

A szakképesítés OKJ azonosító száma:	A szakképesítés megnevezése
54 212 02 0010 54 01	Kántor-énekvezető
54 212 02 0010 54 02	Kántor-kórusvezető
54 212 02 0010 54 03	Kántor-organista
54 212 03 0010 54 01	Jazz-énekes
54 212 03 0010 54 02	Jazz-zenész (a hangszer megjelölésével)
54 212 04 0010 54 01	Hangkultúra szak
54 212 04 0010 54 02	Klasszikus zenész (a hangszer megjelölésével)
54 212 04 0010 54 03	Magánénekes
54 212 04 0010 54 04	Zeneelmélet-szolfézs szak
54 212 04 0010 54 05	Zeneszerzés szak
54 212 05 0010 54 01	Népi énekes
54 212 05 0010 54 02	Népzenész (a hangszer megjelölésével)
31 212 01 0010 31 01	Szórakoztató zenész II. (hangszer és műfaj megjelölésével)

A szakmai tankönyvi tartalomelem feldolgozásához ajánlott óraszám:

12 óra

MUNKANYAG

A kiadvány az Új Magyarország Fejlesztési Terv
TÁMOP 2.2.1 08/1–2008–0002 „A képzés minőségének és tartalmának
fejlesztése” keretében készült.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

Kiadja a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet
1085 Budapest, Baross u. 52.

Telefon: (1) 210–1065, Fax: (1) 210–1063

Felelős kiadó:
Nagy László főigazgató